עולת ראיה — ברכי נפשי

עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט יסד ארץ על מכוני' בל תמוט עולם ועד. מלאך שליח מרחוק, ומשרת הוא מקרוב. הרצון יקרא רוח בתנועת שאיפתו, והשכל יקרא אש בעז גבורתו. "הלא כה דברי כאש". בתפלה מתגלה כח קדושת הרצון, ובתורה – כח קדושת השכל. אבל צריך רצון התפלה להיות מכוון למען יחזק כח השכלי, שעיקר התפלה תהי' כדי לזכות לתוה"ק, שגם עיקר צרכי עוה"ז כדי לעסוק בתורה, וכמש"כ הרמב"ם (סוף ה' מלכים) בענין היעודים של עוה"ז. ואם ח"ו לא תהי' תכלית תפלתו בקשת התורה, עליו נאמר "מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה", והכתוב אומר "יען כי נגש העם הזה בפיו, ובשפתיו כבדוני, ולבו רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה", שסוברים שיוכל להיות יראת ד' ע"י הלמוד של הרגל האנשים, בלי למוד התורה המטיב, ואין התורה תכלית תפילתם, עי"ז חרב ביהמ"ק וגם אבדה הארץ, שלא ברכו בתורה תחילה (נדרים פא.) ולא למדו להשיג על ידה רצון הבוי"ת. ולעומת מה שהתפלה, שהיא גילוי כח הרצון, צריכה להטפל לשכל, עם הבקשה העיקרית לזכות לתורה, הרי תכלית שכל התורה היא לכוין הרצון לעשות רצון השי"ת, והן מתהפכות בתכליתיותן התפלה לשכל והתורה לרצון. וכן הרב, העוסק בתורה, בדבוקה גם בעניני עוה"ז הרחוקים בהפעלם לרצון השי"ת, הוא דומה למלאך ד', ועל זה נאמר "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ד'", והמתפלל, מצד דבוקו בענינים עליונים והמשכם ממעלה למטה, יקרא משרת, ועל זה נאמר "אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה". אמנם מצד היות התפלה ענין רצון תקרא רוח, אבל מצד דבוקה לשכל, שהוא תכלית השגת התורה, תקרא אש, וכן התורה, שנקראת אש מצד עצמה, תקרא רוח מצד דבוקה לרצון השי"ת. וז"ש עושה מלאכיו, העוסקים בעניני תוה"ק הרחוקים שהם יהיו רוחות, מצד כוון הרצון, ומשרתיו הקרובים, העוסקים בתפלה, אש לוהט, מצד צירוף הרצון לתכלית השכל של התורה, וא"כ התפלה היא לא רק במצות אנשים והתורה היא בברכה, וע"י כך יסד ארץ על מכוני' בל תמוט לעולם ועד.

יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם, ברכי נפשי את ד' הללויה. ברכי נפשי את ד' על חלקך, חלק אלוה ממעל, שבראו מאור החכמה והיושר האלהי, שלפיכך אי־אפשר לה השחתה גמורה, ועל כן יתמו רק החטאים והרשעים לא יהיו עוד, אבל הנפש בעצם יסודה ממקור אורה העליון לא תתם ותחי עוד לנצח.

הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ד' אלהינו עד שיחננו. הנהלת משק מסוים מתחלקת היא, כפי הרגיל, לשני חלקים: עניני הנכסים, בעבודת האדמה ובמקנה וקנין, שהם מיסדים את עיקר מצבו, הם מסודרים ומושגחים ע"י האדון, בעל הבית, ועבדים ופקידים הממונים אצלו, במלוא התפקידים וסדור תהלוכות העניינים, ולעומת־זה עניני צרכי הבית, שהם ג"כ מוכרחים, ודרושים הם להתנהג בסדר נכון, ומ"מ לא בהם תלוי עיקר ההנהלה, הם מסודרים ומושגחים ע"י הגברת, בעלת הבית, ומסורים בידה, הצופי' הליכות ביתה ומכלכלת דברו במשפט, ואתה השפחה העוזרת על ידה, להיות הכל מתוקן כראוי. כמקרה האדם היחיד הפרטי כן מקרה הכלל והאומה. והרי אנו נושאים תחנה ובקשה לשוכן שמים, המכין צרכינו ומשביענו רצון, על שני חלקי הנהגות החיים: גם על השלמות העיקרית, של קדושת הנפש וטהרת הרוח, לב טהור ורצון מאושר, ולכת בארחות ישר ומעגלי צדק של תוה"ק, שהיא עיקר חיינו וארך ימינו, וגם על פרנסת המחי' והכלכלה של מצבנו החמרי, הדרושה אל עיקר שלמותנו האמתית. אמנם

בודאי יש להכיר את ערכי העיקר והטפל ולהבחין את ההתחזקות בתפלה לפי מדה זו. לכן כעיני עבדים אל יד אדוניהם אנו מיחלים ונושאים לך עין על ענינינו העיקריים, למה תקשיח לבנו מיראתך, טהר לבבנו לאהבה וליראה את שמך ולעבדך באמת, וכן על ענינינו הטפלים המשמשים להם אנו מבקשים ומצפים כעיני שפחה אל יד גברתה, למלוא הצורך והתועלת של כל אחד, כן עינינו אל ד' אלהינו עד שיחננו.

והמטים עקלקלותם יוליכם ד' את פועלי האון שלום על ישראל. אמר ר' יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתם של תלמידי חכמים נופל בגיהנם כו', (ברכות יט.). המצוה של "בצדק תשפט עמיתך", שמחיבת לדון את כל האדם לכף זכות, שבועות ל. אבות פ"א מ"ו), כל אחד לפי ערכו, היא יסוד לתורת המוסר והיראה, המביא לכל שלמות. על כן בהיות האדם דן תלמידי־חכמים לכף זכות הוא דן את דבריהם לכף זכות, ובהיותם תמוהים, לפי ההשקפה הראשונה השטחית, מוצא הוא בהם טעם לשבח בעומק הרעיון, ומתחזק על ידם בדרך הטובה, כי יהיו דברים של קודש שיצאו מחכמי־אמת נר לרגליו. אבל על המבוה רבותיו כתב הרמב"ם (ה' תשובה פ"ד ה"ב) שהוא מהדברים המעכבים את התשובה, מפני שלא יהי' לו ממי ללמוד, וכן המטה את תלמידי־חכמים לכף חובה לא נשאר לו מעמד מוסרי, ודבריהם הקדושים יהיו לו לרועץ, כי ה"פושעים יכשלו בם". והנה בכל דור אפשר להזדמן, מצד מצב הזמן ותאוותיו, סבות פורעות את המוסר והיראה, ובזה עלולים כל בני אדם להכשל, אבל מי שהרגיל עצמו לדון תלמידי־חכמים לכף־חובה הוא ילך מדחי אל דחי, לעבור בשאט נפש, גם בלא הסתערות כח תאוה, על דברי־תורה, אשר רק מפי חז"ל אנו חיים בהם, ויוליכהו ד' את פועלי האון גם בשעה ששלום על ישראל ובני הדור הם יראי ד' וחושבי שמו. וע' מו"נ סוף פי"ד לשלישי מזה.

יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. ההרגשה של ההנאה מיגיע כפו יש לה מעלה מיוחדת על גבי שאר ההרגשות המוסריות שבאדם. כי מצד ההרגשה של יראת שמים בעצמה, אע"פ שתמריצהו להחזיק בעבודת ד', יוכל להסתפק גם במיעוט השתדלות, ולצאת ידי חובותיו ברעיונות טובים וקדושים הממלאים את לבבו. אבל לרוממות מעלה יותר מזה יובילהו הכח המוסרי החקוק בטבעו בהרגשת ההנאה מיגיע כפו. כי כל מה שידו מגעת להשתלמות הראויה זהו שפע השלמות, שהשפיעה ההשגחה האלהית לתן לו כח לעשות חיל שיהי' בידו טובו, כיון שבחפש פעולותיו ויכולת חריצותו לא ישב בחיבוק ידים, לסמוך על מה שאחרים יעשו לו, וגם על מתת ההשגחה האלהית לא יסמוך כי־אם במה שאין ידו מגעת להשתדל בעצמו, ובזה יודרך להשתוקק להשתלם בתורה בחכמה ובמעשים טובים להיות גם בהם נהנה מיגיעו ולא מהנזונים בצדקה מנהמא דכסופא. ובאמת עיקר נועם העוה"ב הוא מצד ההנאה מיגיעו, אשר זה חלק אדם מאל, בהכנס הנשמה לסבך כחות הגוף, להיות נדון ע"פ מעשיו בבחירתו החפשית, ולא מנהמא דכסופא, אלא כפי תכן הטובה האמתית, הידועה באמתתה ליוצרה, להיות נמצא ומונהג ע"פ קו היושר האמתי של הצדק האלהי. על כן ביראת שמים נאמר אשרי איש ירא ד', שיוכל האדם להרגיש יקרת נעמה של שלמות יראת ד' ויתרון מהות הטובה הנמשכת מצד יראת שמים היא מתרגשת בעונג, ובזה הוא דומה לאושר של עוה"ז, המתרגש בנעמו, אבל הטובה הבאה מצד המדה הקדושה של אהבת ההנאה מיגיע כפו דוקא, להשתלם מעמל ידיו, היא תלוי' בחק הטוב האמתי של טובת עוה"ב, מצד ההסכמה אל יושר העליון של החכמהההאלהית. ולפי רוממות מעלת המדה הזאת של נהנה מיגיע כפו, בהיותה מגעת לראש פסגתה, הרי היא נכבדה מאד גם בהתחלתה, ומה יקר ונכבד הוא האיש שקנה מדה זו לנפשו גם בראשית התחלותיה לפרנס גופו ונפשות ביתו מעמל נפשו בצדק ומישרים והיא תלויהו אל על לפי ערכה הנשגב באוצר החיים המוסריים בדרך ד'.